

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-61>

УДК [339.92: 341.23]:[504:379.85]

Дубовіч Іон Андрійович

кандидат географічних наук, професор,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-7957>

Мацько Ростислав Богданович

аспірант,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3062-948X>

Рожкович Олег Миколайович

аспірант,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2385-7327>

Ion Dubovich, Rostyslav Matsko, Oleh Rozhkovych
Ukrainian National Forestry University

**СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

**MODERN THEORETICAL, METHODOLOGICAL
AND PRACTICAL PROBLEMS OF CROSS-BORDER COOPERATION
IN THE FIELD OF ECOLOGICAL TOURISM BETWEEN UKRAINE
AND THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION**

Анотація. Стаття присвячена актуальним теоретико-методичним та практичним проблемам транскордонного співробітництва у сфері екологічного туризму між Україною та суміжними країнами Європейського Союзу (ЄС). З'ясовано, що екологічний туризм відіграє важливу роль у імплементації концепції сталого розвитку та збереженні навколишнього природного середовища. Зазначено, що в умовах війни Росії проти України, розвиток екологічного туризму в багатьох регіонах України є суттєво ускладненим. Чимало еколого-туристичних об'єктів України залишаються недоступними через значні ризики та загрози безпеці, спричинені військовою агресією Росії. Обґрунтовано, що за останні десятиліття значення екологічного туризму на прилеглих до кордону територіях України та сусідніх країн ЄС поступово зростає. Звернено увагу на важливість розвитку екологічного туризму на прилеглих до кордону територіях України та сусідніх країн ЄС. Наголошено, що в нинішніх умовах в Україні, виникає необхідність у розробленні теоретико-методичної основи, яка враховуватиме низку регіональних особливостей, що впливають на розвиток екологічного туризму в прикордонних регіонах України та країн ЄС, а також забезпечення раціонального й ефективного використання еколого-туристичних ресурсів.

Ключові слова: екологічний туризм, сталий розвиток, сталий туризм, транскордонне співробітництво, туризм і рекреація, еколого-туристичні ресурси.

Summary. The article is devoted to actual theoretical, methodological and practical problems of cross-border cooperation in the field of ecological tourism between Ukraine and neighboring countries of the European Union (EU). It was found that ecological tourism plays an important role in the implementation of the concept of sustainable development and preservation of the natural environment. It is noted that in the conditions of Russia's war against Ukraine, the development of ecological tourism in many regions of Ukraine is significantly complicated. Many eco-tourism sites in Ukraine remain inaccessible due to significant risks and security threats caused by Russia's military aggression. It is substantiated that over the past decades, the importance of ecological tourism in the territories adjacent to the border of Ukraine and neighboring EU countries has been gradually increasing. Attention was drawn to the importance of the development of ecological tourism in the territories adjacent to the border of Ukraine and neighboring EU countries. It is emphasized that in the current conditions in Ukraine, there is a need to develop a theoretical and methodological basis that will take into account a number of regional features that affect

the development of ecological tourism in the border regions of Ukraine and EU countries, as well as ensuring the rational and effective use of ecological tourism resources. It is substantiated that cross-border cooperation in the field of ecological tourism between Ukraine and the countries of the European Union plays an important role in the socio-economic development of Ukraine and contributes to the rational and effective use of natural resources in accordance with the concept of sustainable development. Attention is drawn to the fact that in the current conditions of Russia's war against Ukraine, the development of ecological tourism at the cross-border level between Ukraine and EU countries is significantly complicated. Many eco-tourism facilities in the border regions, in particular the Odesa region, remain inaccessible due to significant risks and security threats caused by Russia's military aggression. It was emphasized that the development of ecological tourism in the border regions of Ukraine and EU countries is possible only under the condition of ensuring the safety of people, creating a competitive ecological tourism product, which becomes real only thanks to effective cross-border cooperation, effective interstate socio-ecological-economic interaction, as well as the formation of favorable organizational, economic and legal conditions for attracting both national and foreign investments in the field of ecological tourism.

Keywords: ecological tourism, sustainable development, sustainable tourism, cross-border cooperation, tourism and recreation, ecological tourism resources.

Постановка проблеми. Головним завданням для розвитку екологічного туризму та досягнення цілей сталого розвитку будь-якого регіону, включно прикордонного України та сусідніх країн ЄС, є створення належної теоретико-методичної бази та забезпечення раціонального й ефективного використання еколого-туристичних ресурсів. Однак, в наш час, в умовах війни Росії проти України, практично неможливо розвивати екологічний туризм на території України, в т.ч. у прикордонних регіонах України. В сучасних умовах війни в Україні надзвичайно складно забезпечити безпеку місцевого населення і туристів, а також впроваджувати програми екологічного туризму і стратегію сталого розвитку. Розроблені теоретико-методичні засади екологічного туризму на прикордонних територіях України можуть бути ефективно використані у мирний час, у безпечних умовах для життя і здоров'я людини. В наш час до більш безпечних регіонів України можна віднести прикордонні області, що межують з сусідніми країнами ЄС, зокрема: Чернівецьку, Івано-Франківську, Закарпатську і Львівську області. У сучасних умовах війни Росії проти України особливо важливо впроваджувати заходи безпеки та концепцію сталого туризму.

З викладеного випливає, що актуальним стає розроблення теоретико-методичних засад та ефективного й раціонального використання еколого-туристичних ресурсів прикордонних регіонах України та сусідніх держав ЄС. Це сприятиме підвищенню обізнаності населення України та суміжних держав щодо значення розвитку екологічного туризму та впровадження концепції сталого туризму на прикордонних територіях України та країн-сусідів ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі теоретико-методичні та практичні проблеми розвитку екологічного туризму відображені у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: О.О. Бейдик [1], В.О. Бойко [2], О.Ю. Дмитрук [4; 5], С.В. Дмитрук [5], С.Р. Новицька [6], І.П. Соловій [8], Ceballos-Lascuráin H. [11], D.Diamantis

[12] та ін. На нашу думку, в опублікованих наукових дослідженнях недостатньо розкрито питання сучасних теоретико-методичних основ та оптимізації раціонального й ефективного використання еколого-туристичних ресурсів у прикордонних регіонах України та суміжних країн ЄС.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток екологічного туризму в прикордонних регіонах України та суміжних держав ЄС, це складна й багатогранна проблема. Його основною складовою є відповідне теоретико-методичне розроблення та раціональне й ефективне використання еколого-туристичних ресурсів, які б відповідали концепції сталого розвитку.

В умовах війни та активних бойових дій в Україні, виникає потреба у розробленні теоретико-методичної бази, яка враховуватиме низку специфічних регіональних соціо-еколого-економічних особливостей, зокрема: соціальних (низька залученість громадян України і суміжних країн до процесів планування та управління у сфері екологічного туризму, відсутність належних навчальних програм щодо реалізації цілей та принципів сталого розвитку та ін.); екологічних (значні втрати біорізноманіття, забруднення довкілля різними токсичними відходами та ін.); економічних (неможливість реалізувати ефективну економічну політику на національному, регіональному та місцевому рівнях; складність залучення як міжнародних, так і внутрішніх інвестицій та ін.).

Розв'язання існуючих проблем щодо теоретико-методичних засад та раціонального й ефективного використання еколого-туристичних ресурсів потребує інтегрованого соціо-еколого-економічного підходу, який передбачає насамперед покращення координації між різними рівнями влади та зацікавленими сторонами, а також розвиток культурних й освітніх програм, з метою підвищення участі громадськості до розвитку екологічного туризму.

Вказані завдання мають бути інтегровані у процес розвитку екологічного туризму, що сприятиме збереженню унікального природного ландшафту,

зниженню антропогенного впливу на довкілля, підвищенню рівня соціо-еколого-економічної обізнаності, практичного досвіду взаємодії з природою у молодого покоління, а також покращенню соціально-економічного стану місцевих громад.

Метою статті є розроблення теоретико-методичних та практичних рекомендацій щодо оптимізації раціонального й ефективного використання еколого-туристичних ресурсів у прикордонних регіонах України та суміжних держав ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку екологічного туризму в прикордонних регіонах України та суміжних країн ЄС завжди були і залишаються актуальними.

Оскільки для розвитку екологічного туризму важливе значення мають теоретико-методичні аспекти, то необхідно проаналізувати поняття та сутність екологічного туризму.

Сьогодні зустрічаємо різні підходи щодо визначення екологічного туризму:

– це подорож на відносно недоторканих природних місцевостях з особливою метою вивчення, милування і насолодою ландшафтами з їх дикими рослинами і тваринами, а також всіма існуючими культурними проявами [11];

– це подорож, що передбачає відвідування природоохоронних об'єктів, в діяльності яких присутня природоохоронна функція (природних, біосферних заповідників, національних природних парків, пам'яток природи та інших місць де охороняються окремі зразки природних компонентів) з метою відтворення набутих вражень і знань, наукової та творчої діяльності і екологічного виховання [1];

– це вид туризму, що реалізується в умовах активного перебування людини в природному середовищі з використанням його рекреаційних, середовищних та інших можливостей [4; 5].

В прикордонних регіонах України та суміжних країн ЄС є значні еколого-туристичні ресурси, які мають міжнародне значення. Уся ця територія характеризується виключно сприятливими природними умовами та наявністю різноманітних еколого-туристичних ресурсів [6; 10].

Екологічний туризм в прикордонних регіонах України та суміжних країн ЄС є одним із найбільш динамічно зростаючих та прибуткових секторів економіки, який відіграє важливу роль у соціально-культурному розвитку та сприяє підвищенню рівня життя і якості населення.

Інвестування у розвиток екологічного туризму на прикордонних територіях України та країн ЄС є безперечно вигідним. Однак у сучасних умовах війни Росії проти України відсутня єдина стратегія розвитку еколого-туристичної сфери як на загальнонаціональному, так і на регіональному транскордонному рівнях, зокрема щодо організації міжнародного бізнесу та забезпечення належ-

ної фінансової підтримки. Найвні «програми розвитку» носять переважно декларативний характер і не отримують необхідної підтримки з боку України та країн ЄС. Наразі важливо ідентифікувати та систематизувати існуючі теоретико-методичні й практичні проблеми у сфері екологічного туризму на прикордонних територіях України та країн ЄС, визначити конкретні шляхи їх подолання, а також розпочати розробку ефективної нормативно-правової бази. Усе це разом стане позитивним сигналом як для іноземних, так і вітчизняних інвесторів [8].

В наш час екологічний туризм на прилеглих до кордону територіях України та суміжних країн ЄС є одним з важливих соціальних, екологічних та економічних цінностей. За останні кілька десятиріч років значення екологічного туризму на прилеглих до кордону територіях України та сусідніх країн ЄС поступово зростає. Це пов'язано насамперед із стратегічною метою України в рамках євроінтеграції, зростанням рівня освіти населення, розвитком транспортного сполучення, розвитком транскордонного співробітництва України з країнами ЄС в різних сферах людської діяльності тощо.

Екологічний туризм відіграє важливу роль у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку та збереженні навколишнього природного середовища. Проте в умовах воєнного стану розвиток екологічного туризму в багатьох регіонах України є суттєво ускладненим, а подекуди й повністю припиненим. Триваюча війна виявила значну вразливість туристичної галузі до зовнішніх чинників, що проявляється у скороченні кількості туроператорів і туристичних агентств, зменшенні потоку іноземних туристів, втраті цінних природних ресурсів та погіршенні якості повітря внаслідок воєнних дій тощо [7; 8].

Сьогодні багато еколого-туристичних об'єктів України є недоступними через значні ризики та безпекові загрози, пов'язані з військовою агресією Росії на значній частині прикордонних регіонів України. Особливо складна ситуація на тимчасово окупованій та захопленій російськими військами території України (АР Крим, частини Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької та інших областей), на території, де відбуваються активні бойові дії (Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька та інші області), а також в регіонах з підвищеним ризиком небезпеки (прикордонні з Росією області – Чернігівська, Сумська, Харківська та ін.), де відбуваються часті обстріли російськими військами [3], відсутності можливості використання природних ресурсів для екологічного туризму і взагалі для туризму і рекреації.

Окрім зазначених проблем, пов'язаних із війною Росії проти України, які стримують розвиток екологічного туризму, можна виділити й інші проблемні аспекти в прикордонних регіонах України та сусідніх країн ЄС, зокрема:

– економіко-правові та адміністративні – різниця у законодавстві, нормативних актах та адміністративних процедурах між Україною та країнами ЄС, що створює значні труднощі для інтеграції екологічного туризму, зокрема внаслідок відмінності екологічних стандартів, ліцензування і сертифікація об'єктів туризму тощо;

– фінансові обмеження – недостатнє фінансування з боку державних та приватних інвесторів обмежує можливості розвитку екологічного туризму. Важливо створювати сприятливий інвестиційний клімат для залучення фінансових ресурсів, зокрема з ЄС;

– інфраструктурні проблеми – неналежний розвиток інфраструктури (доріг, транспортного сполучення, туристичних центрів та ін.) заважає розвитку транскордонного екологічного туризму. Необхідно покращити транспортне з'єднання між Україною та країнами ЄС для сприяння руху туристів;

– еколого-економічні виклики – захист природних ресурсів та біорізноманіття є особливо важливим питанням для успішного розвитку екологічного туризму. Існують проблеми щодо сталого використання природних ресурсів, управління природними заповідниками та моніторингом впливу туристів на навколишнє природне середовище тощо;

– культурні відмінності – можуть впливати на сприйняття і поведінку туристів, що необхідно врахувати в умовах розвитку спільних екологічних туристичних продуктів на транскордонному рівні;

– інформаційний бар'єр – недостатнє інформування про можливості та перспективи транскордонного співробітництва у сфері екологічного туризму та відсутність ефективної маркетингової стратегії обмежують залучення туристів з ЄС до України.

Вирішення цих проблем потребує ефективної співпраці між органами державного управління, місцевими громадами, екологічними й туристичними організаціями всіх сторін – України та сусідніх країн ЄС.

В наш час, на розвиток екологічного туризму в прикордонних регіонах України і суміжних країн ЄС також впливають зміни клімату, що супроводжуються стрімким підвищенням температур, лісовими пожежами, повенями та іншими екстремальними погодними явищами. Уряди держав та громадськість повинні активно працювати над скороченням викидів вуглекислого газу, що має вплив на всі сфери людської діяльності. Це також підкреслює важливість інтеграції принципів сталого розвитку в сфері екологічного туризму [9; 12].

Зазначимо, що пріоритетними напрямками щодо використання еколого-туристичного потенціалу в прикордонних регіонах України та суміжних держав ЄС є наступні:

– збереження біорізноманіття та природних комплексів під час використання території в еколого-туристичних цілях;

– налагодження активної співпраці з міжнародними організаціями щодо розвитку екологічного туризму в рамках різних проектів;

– ведення активної роботи щодо еколого-економічного виховання населення спрямованого на забезпечення умов сталого розвитку та ін. [9].

Розвиток екологічного туризму на прилеглих до кордону територіях України та сусідніх держав ЄС повинен здійснюватись в напрямках удосконалення туристичної інфраструктури, створення сучасної транскордонної еколого-туристичної бази, стимулювання та впровадження різних програм спрямованих на розвиток екологічного туризму на транскордонному рівні тощо.

Висновки. Транскордонне співробітництво у сфері екологічного туризму між Україною та країнами Європейського Союзу відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку України та сприяє раціональному й ефективному використанню природних ресурсів відповідно до концепції сталого розвитку.

Сьогодні в Україні є потреба у розробленні теоретико-методичної бази, яка враховуватиме специфіку регіональних особливостей, що впливає на розвиток екологічного туризму в прикордонних районах України та країн ЄС.

В нинішніх умовах війни Росії проти України розвиток екологічного туризму на транскордонному рівні між Україною та країнами ЄС є суттєво ускладненим. Чимало еколого-туристичних об'єктів в прикордонних регіонах, зокрема Одеської області, залишаються недоступними через значні ризики та загрози безпеці спричинені військовою агресією Росії.

Розвиток екологічного туризму в прикордонних регіонах України та країн ЄС можливий лише за умови забезпечення безпеки людей, створення конкурентоспроможного еколого-туристичного продукту, що стає реальним лише завдяки ефективному транскордонному співробітництву, результативній міждержавній соціо-еколого-економічній взаємодії, а також формуванню сприятливих організаційних, економічних і правових умов для залучення як національних, так і іноземних інвестицій у сферу екологічного туризму.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування: монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2001. 395 с.
2. Бойко В.О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. *Ефективна економіка*. № 4. 2021. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/75.pdf (дата звернення: 12.12.2024).

3. Волковська Ю.І., Дубовіч І.А. Особливості економіко-правового регулювання сталого ведення лісового господарства України в умовах зміни клімату. *Економіка України*. Київ. 2023. № 9 (742). С. 70–83.
4. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навчальний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с.
5. Дмитрук О.Ю., Дмитрук С. В. Екотуризм: навчальний посібник. Київ : Альтер-прес, 2009. 358 с.
6. Новицька С.Р. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія «Географія». 2013. № 2. С. 164–169.
7. Проскура В.Ф., Максютова О.В. Актуальні проблеми розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. С. 131–136.
8. Соловій І.П., Адамівський О.М., Дубовіч І.А. Сталій туризм: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2433> (дата звернення: 10.12.2024).
9. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. No 324/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.12.2024).
10. Ceballos-Lascuráin H. Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism around the World and Guidelines for Its Development. Cambridge: IUCN Publications, 1996. 301 p.
11. Diamantis D. The concept of ecotourism: evolution and trends. *Current Issues in Tourism*. 1999. No 2(2/3). P. 93–122.
12. The Pros and Cons of Certification for Sustainable Tourism. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/pros-cons-certification-sustainable-tourism-glenn-jampol> (дата звернення 12.12.2024).

References:

1. Bejdyk O. O. (2001) *Rekreaciynno-turysts'ki resursy Ukrainy: metodolohiia ta metody analizu, terminolohiia, rajonuvannia : monohrafiia [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning: monograph]*. Kyiv: VPTs "Kyivs'kyj universytet". 395 p. (in Ukrainian)
2. Bojko V. O. (2021) *Ekolohichnyj turyzm iak skladova zelenoi ekonomiky. [Ecological tourism as a component of the green economy]*. *Efektivna ekonomika*, no. 4. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/75.pdf (in Ukrainian)
3. Volkovs'ka Yu. I., Dubovich I. A. (2023) *Osoblyvosti ekonomiko-pravovoho rehuliuвання staloho vedennia lisovoho hospodarstva Ukrainy v umovakh zminy klimatu [Peculiarities of economic and legal regulation of sustainable forestry management in Ukraine in the context of climate change]*. *Ekonomika Ukrainy*. Kyiv. No. 9 (742). pp. 70–83. (in Ukrainian)
4. Dmytruk O. Yu. (2004) *Ekolohichnyj turyzm: suchasni kontseptsii menedzhmentu i marketynhu: navchal'nyj posibnyk [Ecological tourism: modern concepts of management and marketing: a textbook]*. 2-e vyd., pererob. i dop. Kyiv: Al'terpres, 192 p. (in Ukrainian)
5. Dmytruk O. Yu., Dmytruk S. V. (2009) *Ekoturyzm: navchal'nyj posibnyk [Ecotourism: a textbook]*. Kyiv: Al'terpres, 358 p. (in Ukrainian)
6. Novyts'ka S. R. (2013) *Ekolohichnyj turyzm iak priorytetnyj napriamok staloho rozvytku turystychnoi sfery [Ecological tourism as a priority direction of sustainable development of the tourism sector]*. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia "Heohrafiia"*. no. 2. pp. 164–169. (in Ukrainian)
7. Proskura V. F., Maksjutova O. V. (2018) *Aktual'ni problemy rozvytku turystychno-rekreaciynnoho kompleksu rehionu [Current problems of development of the tourist and recreational complex of the region]*. *Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu*. pp. 131–136. (in Ukrainian)
8. Solovij I. P., Adamovs'kyj O. M., Dubovich I. A. (2023) *Stalij turyzm: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Sustainable tourism: current state and development prospects in Ukraine]*. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 50. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2433> (in Ukrainian)
9. *Pro turyzm : Zakon Ukrainy [On tourism: Law of Ukraine]* vid 15 veresnia 1995 r. No 324/95-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
10. Ceballos-Lascuráin H. (1996) *Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism around the World and Guidelines for Its Development*. Cambridge: IUCN Publications, 301 p.
11. Diamantis D. (1999) *The concept of ecotourism: evolution and trends*. *Current Issues in Tourism*. No 2(2/3). P. 93–122.
12. *The Pros and Cons of Certification for Sustainable Tourism*. Available at: <https://www.linkedin.com/pulse/pros-cons-certification-sustainable-tourism-glenn-jampol>

Стаття надійшла до редакції 13.12.2024